

Moeilijk temperament van kinderen en het opvoedgedrag van ouders
Marleen Koop (6578535) & Merel Verhoef (6605222)
Universiteit Utrecht, Faculteit Sociale Wetenschappen

Universiteit Utrecht

Cursusnaam : Thesis Premaster Clinical Child Family and Education Studies
Cursusnummer : 200600042
Werkgroep : 16 - Doen vader ertoe? De rol van vaders en moeders in de opvoeding van jonge kinderen
Docent : Liesbeth Hallers-Haalboom
Tweede beoordelaar : dr. M. M. Vermande
Datum : 20 juli 2020

Abstract

The aim of this study was to investigate whether there is a relationship between difficult temperament of the child and parental warmth/support and control. And if this relationship is different between fathers and mothers. Parenting behavior can be influenced by various external factors, including the child's temperament. Parenting behavior is considered as an important factor in the child's social, emotional, behavioral and cognitive development. Data was collected amongst 268 parents of young children (0-4 years old). Parents' parenting behaviour was measured, and each parent filled in the Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPQ). Parents also completed the Children's Behavior Questionnaire (CBQ) which measures the child's temperament. There is a relation between a difficult temperament and the parenting behaviour warmth, negative and positive discipline of fathers. The temperament scale of impulsivity is more related to warmth and the inhibitory and soothability scales are related to less warmth in parenting behaviour. Negative discipline of parenting behaviour leads the temperament scale frustration to more negative discipline. For mothers the inhibitory behaviour leads to more negative discipline. The relation between difficult temperament and positive discipline was not found for mothers. When it comes to fathers a relation was found where the soothability and inhibitory temperament scales lead to less positive discipline. The differences in parenting behaviour exist mainly because of the different temperament scales. This means that fathers and mothers, in general, show the same parenting behaviour in relation to the difficult temperament of the child.

Keywords: parenting behaviour, fathers, mothers, children, warmth, negative discipline, positive discipline, (difficult) temperament, frustration, activity level, soothability, inhibitory, impulsivity

Introductie

Ouders vertonen opvoedgedrag vanaf de geboorte van hun kind. Dit betekent dat ouders vanaf het begin hun kind begeleiden bij de ontwikkeling, zodat het zelfstandig kan functioneren in de maatschappij (Penner, Dovidio, Piliavin & Schroeder, 2005). Het opvoedgedrag bestaat uit specifiek gedrag dat ouders uitvoeren tijdens de interactie met hun kind, waarbij hun gedrag varieert in intensiteit, frequentie en duur (Steenhoff, Tharner, & Vaever, 2019). De rol van ouderschap is voornamelijk belangrijk in de jonge kinderjaren, waardoor het zinvol is om de opvoeding in deze tijd te optimaliseren (Verhoeven, Deković, Bodden, & Van Laar, 2017). Opvoedgedrag wordt beschouwd als een belangrijke factor op de sociaal, emotionele, gedrags- en cognitieve ontwikkeling van het kind (Steenhoff et al., 2019). Om het opvoedgedrag van ouders te optimaliseren, is het belangrijk om te kijken welke aspecten invloed hebben op het opvoedgedrag van ouders.

Het opvoedgedrag van ouders kan beïnvloed worden door diverse externe factoren, waaronder het temperament van het kind (Gallagher, 2002; Kiff, Lengua, & Zalewski, 2011). Dit beïnvloedt onder meer hoe ouders reageren op het kind (Kiff et al., 2011; Lengua & Kovacs, 2005; Pesonen, Räikkönen, Heinonen, & Komsu, 2008; Stright, Gallagher, & Kelley, 2008). Het temperament van het kind is een aspect dat zeer invloedrijk is voor de kwaliteit en stijl van het opvoedgedrag van ouders (Lee, 2013).

Het temperament van het kind is vanaf de geboorte aanwezig en wordt gedefinieerd als individueel gedragskenmerk. Het is een proces dat zich mede door invloeden van buitenaf in de loop der tijd ontwikkelt (Rothbart, Ahadi, & Hershey, 1994). Temperament is een relatief stabiel persoonlijkheidskenmerk, maar kan beïnvloed worden door de ervaringen en omgeving (Blandon, Calkins, Keane, & O'Brien, 2008; Gartstein et al., 2006; Lengua & Kovacs, 2005; Rothbart, Ahadi, & Evans, 2000).

Temperament kan onderverdeeld worden in meerdere factoren, waar er onderscheid wordt gemaakt tussen reactiviteit, zelfregulatie en biologische factoren (Kochanska & Kim, 2013; Kochanska, Murray, & Harlan, 2000). Reactiviteit betekent het verwerken van prikkels vanuit de omgeving en welke gedragingen het kind hierbij laat zien. Een hoge mate van reactiviteit uit zich in positieve emoties en een kind wat gemakkelijk benaderbaar is, maar ook de impulsiviteit waarmee kinderen reageren (Rothbart, 2004, 2007). Met zelfregulatie wordt de gevoeligheid van het kind bedoeld waarmee het signalen vanuit de omgeving opneemt en het vermogen om eigen gedrag te remmen of juist in stand te houden. Tot slot kent temperament een biologische oorsprong, vanwege de individuele karaktereigenschappen die al vanaf de geboorte aanwezig zijn (Babadagi et al., 2018). Deze drie factoren vormen het temperament.

Binnen het begrip temperament kan er specifiek gekeken worden naar moeilijk temperament. Kinderen met een moeilijk temperament kenmerken zich door boosheid, negatieve emotionaliteit en weinig controlerend vermogen (Kochanska & Kim, 2013; Ren & Zhang, 2017). De manier waarop ouders omgaan met de gedragingen van het kind, vertaalt zich in hun opvoedgedrag (Ortiz & Barnes, 2018). Moeilijk temperament kan bij ouders prikkelbare reacties en ouderlijke bestraffing oproepen (Lee, 2013). Wanneer een kind veel negatieve emoties in het gedrag toont, kan dat ertoe leiden dat ouders een hardere opvoedstijl toepassen in de opvoeding (Stacks, Oshio, Gerard, & Roe, 2009). Zo kunnen ouders geneigd zijn harde en dwangmatige discipline toe te passen met als doel om het ongewenste gedrag te verminderen. Maar ouders kunnen ook moeite doen en warmte blijven bieden aan het kind, dat emotioneel prikkelbaar en sociaal geremd gedrag vertoont. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat sommige moeders een positieve opvoedstijl hanteren wanneer zij hun kind als moeilijk ervaren (Lee, 2013). Dit geeft aan dat ouders verschillend kunnen reageren in hun opvoedgedrag op kinderen met een moeilijk temperament of kinderen die zij als moeilijk ervaren. Hieruit blijkt dat moeilijk temperament invloed heeft op het opvoedgedrag van ouders.

Warmte is een belangrijk aspect binnen het opvoedgedrag, omdat het bijdraagt aan de gezonde ontwikkeling van het kind. Een hoge mate van ouderlijke warmte wordt geassocieerd met een positieve ontwikkeling (Verhoeven et al., 2017). Er wordt een veilige basis gecreëerd door warmte te tonen, waarbinnen het kind zich vrij voelt om de omgeving te verkennen en contact te leggen met anderen (Mesman et al., 2009). Door warmte te tonen in het ouderschap bevorderen ouders een veilige hechting wat de basis vormt voor zelfregulatie en prosociaal gedrag van het kind. Ouders bieden warmte door genegenheid te tonen (affectiviteit), gevoelig te zijn voor de signalen van het kind (sensitiviteit) en adequaat te reageren op de behoeften (responsiviteit), om het kind te ondersteunen bij het reguleren van emoties en gedragingen (Davidov & Grusec, 2006; Keller, Lohaus, Völker, Elben, & Ball, 2003; Wille, 1995). Deze opvoedvaardigheden van ouders komt de kwaliteit van de hechting tussen de ouders en het kind ten goede wat gunstig is voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind (Bowlby, 1969; Santelices et al., 2010; Waylen, Stallard, & Stewart-Brown, 2008).

Wanneer er wordt gekeken naar de relatie tussen (moeilijk) temperament en het opvoedgedrag warmte van ouders, wordt duidelijk dat kinderen die in hun gedrag minder controle, meer impulsiviteit en frustratie tonen, ouders meer negatief en minder warmte vertonen in hun opvoedgedrag (Bridgett et al., 2009; Kiff et al., 2011). Dit wordt ook duidelijk wanneer er gekeken wordt naar de factoren van moeilijk temperament. Kinderen met een

lage mate van reactiviteit met veel negatieve emoties (angstig of boos gedrag), wat kenmerkend is voor moeilijk temperament, zullen ouders in mindere mate warmte tonen in hun opvoedgedrag (Booth-LaForce & Oxford, 2008; Clark, Kochanska, & Ready, 2000; Lengua & Kovacs, 2005; Neitzel & Stright, 2004). Er is sprake van meer warmte in het opvoedgedrag van ouders wanneer het kind positieve emoties toont en ouders hen ervaren als gemakkelijk benaderbaar (Ganiban et al., 2011). Dit geeft aan dat het temperament van het kind invloed heeft op het opvoedgedrag warmte van ouders.

Naast opvoedgedrag warmte is controle een belangrijk aspect binnen het opvoedgedrag. Controle kan leiden tot een omgeving waar grenzen worden gesteld, waarbinnen het kind veilig kan opgroeien (Endendijk et al., 2016). Daardoor weet het kind wat er wordt verwacht en hoe het zich hoort te gedragen in de sociale context (Verhoeven, et al., 2017). Kinderen leren begrijpen wat het gewenste gedrag is dat ouders verwachten van hun kind. Ouders kunnen het gedrag van het kind zowel positief als negatief stimuleren door beloningen of straffen te gebruiken (Verhoeven et al., 2017). Controle kan worden opgesplitst in de domeinen positieve discipline en negatieve discipline. Positieve discipline verwijst naar de mate waarin ouders het positief gedrag stimuleren, door middel van uitleg en beloning (Verhoeven, et al., 2017). Er wordt getracht het kind te onderwijzen, aan te moedigen en te begeleiden waar nodig (Steenhoff, Tharner, & Skovaard-Vaevers, 2019). Negatieve discipline betekent de mate waarin ouders harde, krachtige en assertieve discipline-technieken gebruiken waaronder de drie subschalen: verbale straf, fysieke straf en psychologische controle (Verhoeven et al., 2017). Met psychologische controle wordt bedoeld dat ouders proberen de gedachten en gevoelens van het kind onder controle te houden. Met als doel om het kind te sturen naar de wens van ouders (Yoo, Feng, & Day, 2013). Middels controle proberen ouders het ongewenste gedrag te doen verminderen en het gewenste gedrag te stimuleren bij het kind.

Zo blijkt uit de literatuur dat ouders geneigd zijn om in hun opvoeding een hoge mate van negatieve discipline hanteren, wanneer een kind met een moeilijk temperament agressief gedrag vertoont (Stacks, Oshio, Gerard, & Roe, 2009). Kinderen met een moeilijk temperament blijken in hogere mate het opvoedgedrag van ouders uit te lokken wat zich uit in negatief, dwingend en controlerend opvoedgedrag (Scaramella & Leve, 2004). Ook blijkt uit de literatuur dat moeder minder positieve discipline vertoont wanneer het kind moeilijk gedrag vertoont (Paulussen-Hoogeboom, Stams, Hermanns, & Peetsma, 2007).

Over het algemeen is onderzoek naar het opvoedgedrag van ouders meer gericht op moeders dan op vaders, omdat de rol van vaders vroeger werd gedefinieerd als verantwoordelijke voor de kostwinning en een minder belangrijke rol had in de opvoeding

(Lamb, 2008; Steenhoff 2019). Langzaam kwam er een beweging op gang, waarin vaders steeds meer betrokken werden bij de opvoeding van het kind (Lamb, 2008; Steenhoff, 2019; Verhoeven et al., 2017). In de opvoeding zijn zowel vader als moeder medeverantwoordelijk voor de opvoeding van het kind (Lamb, 2008; Verhoeven et al., 2017). De verschillen en overeenkomsten in de manier van opvoeding zijn belangrijk om te onderzoeken, wat bijdraagt aan een breder begrip van hoe kinderen zich ontwikkelen (Steenhoff, 2019).

Volgens Starrels (1994) behoort het geven van warmte meer bij het opvoedgedrag van moeders, terwijl vaders vaker meer het opvoedgedrag controle toebedeeld krijgen. Dit verschil kan volgens McKinney en Renk (2008) te verklaren zijn door de traditionele rolverdeling tussen vrouw en man. Daarnaast geven zij aan dat vrouwen van nature expressiever en warmer zijn dan mannen, wat ertoe leidt dat vrouwen meer warmte geven. Dit kan een mogelijke verklaring zijn voor verschillen in het opvoedgedrag warmte en controle tussen vaders en moeders (McKinney & Renk, 2008).

De relatie tussen moeilijk temperament en het opvoedgedrag is anders voor vaders en moeders. Zo blijkt dat kinderen die een lage mate van reactiviteit in hun gedrag vertonen, wat kenmerkend is voor moeilijk temperament, moeders minder affectie tonen in hun opvoedgedrag (Laukkanen, Ojansuu, Tolvanen, Alatupa, & Aunola, 2014). Vaders tonen meer warmte in hun opvoedgedrag wanneer het kind in staat is het gedrag te reguleren, wat behoort tot de factor zelfregulatie (Ganiban, Ulbricht, Saudino, Reiss, & Neiderhiser, 2011). Ook wanneer het kind veel negatieve emotionaliteit in het gedrag vertoont, wat een kenmerk is van moeilijk temperament, hanteren moeders een hogere mate van controle (Laukkanen et al., 2014).

Dit onderzoek richt zich op de volgende probleemstelling: 'Is er een relatie tussen moeilijk temperament van het kind en ouderlijke warmte/ondersteuning en controle, en is deze relatie anders voor vaders en moeders?'. Het uitvoeren van dit onderzoek is relevant om zicht te krijgen op invloeden die de ontwikkeling van het kind optimaliseren. Om de ontwikkeling van het kind te optimaliseren, wordt er gekeken naar het opvoedgedrag van ouders. Op basis van de bestaande literatuur wordt de volgende hypothese verwacht: er is een relatie tussen moeilijk temperament van het kind en het opvoedgedrag warmte van ouders. Ook wordt er verwacht dat er een relatie is tussen het moeilijk temperament van het kind en het opvoedgedrag positieve discipline van ouders. Daarnaast wordt er een relatie verwacht tussen het moeilijk temperament van het kind en het opvoedgedrag negatieve discipline van ouders (Kiff et al., 2011; Lengua & Kovacs, 2005; Pesonen, Räikkönen, Heinonen, & Komsu, 2008; Stright, Gallagher, & Kelley, 2008). De relatie tussen moeilijk temperament van het kind en het opvoedgedrag warmte is hetzelfde voor vaders en moeders.

Uit de literatuur blijkt dat vaders en moeders minder warmte tonen in hun opvoedgedrag in relatie tot moeilijk temperament van het kind (Booth-LaForce & Oxford, 2008; Clark, Kochanska, & Ready, 2000; Ganiban et al., 2011; Laukkanen et al., 2014; Lengua & Kovacs, 2005; Neitzel & Stright, 2004). Hieruit wordt de volgende hypothese verwacht: vaders en moeders tonen weinig warmte in hun opvoedgedrag in relatie tot moeilijk temperament van het kind. In de relatie tussen moeilijk temperament van het kind en het opvoedgedrag positieve en negatieve discipline van vader is minder literatuur bekend dan moeder, waardoor de volgende hypothesen met enige voorzichtigheid zijn geformuleerd. Er wordt verwacht dat vaders en moeders minder positieve discipline tonen in hun opvoedgedrag (Paulussen-Hoogeboom et al., 2007; Scaramella & Leve, 2004). In de relatie tussen moeilijk temperament en negatieve discipline wordt verwacht dat vaders meer negatieve discipline vertonen in hun opvoedgedrag en moeders minder negatieve discipline (McKinney & Renk, 2008; Stacks et al., 2009; Scaramella & Leve, 2004).

Methode

Procedure

Ouders van jonge kinderen (0-4 jaar) zijn benaderd via het kinderdagverblijf of peuterspeelzaal waar hun kind naar toe ging. Daarnaast hebben studenten Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit te Utrecht, in hun netwerk ouders benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. Een informatiebrief met uitleg over het onderzoek, onderzoeksgegevens en vertrouwelijkheid is gegeven aan de ouders van alle kinderen die deel hebben genomen aan het onderzoek. Hierin is vermeld dat de onderzoeksgegevens vertrouwelijk werd behandeld en de data anoniem is verwerkt. Bij deze informatiebrief zat een toestemmingsbrief waarin ouders expliciet toestemming hebben moeten geven, voordat zij deel konden nemen aan het onderzoek. Voor ouders was de mogelijkheid om op elk moment tijdens het onderzoek te stoppen, zonder opgaven van reden. Dit onderzoek kan getypeerd worden als kwantitatief waarbij de data werd verzameld door middel van vragenlijsten die zijn ingevuld door ouders. Ouders kregen per post samengestelde boekjes met vragenlijsten die zij moesten invullen. Vaders en moeders ontvingen deze boekjes apart van elkaar en er is gevraagd om deze vragenlijsten in te vullen zonder dat er overleg zou plaatsvinden tussen vader en moeder. Een deel van de vragenlijsten waren afgestemd op de ontwikkeling van het kind van ouders. De vragenlijsten konden ouders kosteloos terugsturen naar de onderzoekers.

Participanten

In dit onderzoek bestond de steekproef uit 268 vaders en moeders met hun kinderen. De gemiddelde leeftijd van de kinderen was 55.39 maanden ($SD = 7.42$, range = 36 - 66)

waarvan 47.6% jongens. De kinderen hadden voornamelijk een Nederlandse afkomst (99.3%). De gemiddelde leeftijd van vaders was 39.87 jaar ($SD = 4.82$, range = 28 - 56) en voor moeders 37.78 jaar ($SD = 4.21$, range = 27 - 49). Grotendeels hadden vaders (97.8%) en moeders (97.8%) een Nederlandse achtergrond. Het merendeel van de ouders waren hoogopgeleid en hadden minimaal een opleidingsniveau op Hbo-niveau. Vaders werkten gemiddeld 39.60 uur per week ($SD = 8.23$, range = 0 - 75) en moeders gemiddeld 21.58 ($SD = 9.67$, range 0 - 44). Van de 268 vaders en moeders is 99% samenwonend/gehuwd, waarvan de overige respondent alleenstaand.

Meetinstrumenten

Opvoedgedrag

Het opvoedgedrag van ouders is gemeten door middel van de vragenlijst *Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire* (CECPAQ) (Verhoeven et al., 2017). Met deze vragenlijst die door beiden ouders is ingevuld, zijn verschillende aspecten van het ouderlijke opvoeden gemeten van kinderen tussen de 12 en 48 maanden. De CECPAQ bestaat uit vijf schalen; warmte/ondersteuning, structuur, negatieve disciplineren, positieve disciplineren en stimuleren. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de schaal warmte/ondersteuning en negatieve en positieve disciplineren.

Warmte/ondersteuning verwijst naar de mate waarin ouders op elkaar zijn afgestemd, ondersteunend zijn en inspelen op de behoeften van hun kind. De schaal warmte/ondersteuning bestaat uit 15 items (Verhoeven et al., 2017). Een voorbeeldvraag is: *"Als mijn kind niet lekker in zijn vel zit, dan heb ik dat in de gaten"*. Ouders geven antwoord op een 6 puntenschaal (1 = nooit tot 6 = altijd). Een hoge score op de schaal warmte, betekent een hogere mate van warmte in het opvoedgedrag van ouders. De schaal warmte is berekend door items van de subschalen; sensitiviteit, responsiviteit en affectie, samen te voegen en daarvan het gemiddelde te berekenen voor vader en moeder.

Schaal positieve discipline meet positieve bekrachtiging en in hoeverre ouders het kind instructie geven (Verhoeven et al., 2017). De schaal bestaat uit vijf items. Een voorbeeldvraag is: *"Ik leg mijn kind uit waarom bepaalde regels gevolgd moeten worden"*. Ouders geven antwoord op een 6 puntenschaal (1 = nooit tot 6 = altijd). Een hoge score op subschaal positieve discipline houdt in dat ouders een hogere mate van positieve disciplineren in hun opvoedgedrag hanteren. Voor de subschaal positieve discipline zijn de items samengevoegd, waaruit het gemiddelde is berekend voor vader en moeder.

Negatieve discipline meet de mate waarin ouders harde, krachtige assertieve discipline technieken gebruiken. De schaal bestaat uit 10 items. Een voorbeeldvraag is: *"Als mijn kind ongehoorzaam is, word ik boos en verhef ik mijn stem"*. Ouders geven antwoord op een 6

puntenschaal (1 = nooit tot 6 = altijd). Een hogere score binnen deze subschaal toont aan dat ouders een hogere mate van negatieve discipline hanteren in hun opvoedgedrag. Voor deze schaal worden de gemiddelde scores berekend, door de items samen te voegen.

Uit eerder onderzoek is gebleken dat de validiteit van CECPAQ een valide en betrouwbaar meetinstrument is om het construct te meten (Verhoeven et al., 2017). De betrouwbaarheid was berekend door middel van de Cronbach's alfa. De Cronbach's alfa voor de schalen warmte/ondersteuning, positieve disciplineren en negatieve disciplineren is berekend. De Cronbach's alfa van de CECPAQ voor schaal warmte was goed voor zowel moeder als vader (moeders $\alpha = .88$, vaders $\alpha = .83$). De Cronbach's alfa voor positieve discipline was acceptabel voor beiden ouders (moeders $\alpha = .70$, vaders $\alpha = .77$). De Cronbach's alfa voor negatieve discipline was ook acceptabel voor zowel vader als moeder (moeders $\alpha = .70$, vaders $\alpha = .73$).

Temperament

Het temperament van het kind is gemeten door middel van de vragenlijst *Children's Behavior Questionnaire* (CBQ) (Rothbart et al., 2001). Ouders hebben moeten aangeven in hoeverre reacties in bepaalde situaties van toepassing waren bij hun kind in de afgelopen 6 maanden (1 = helemaal niet van toepassing tot 7 = volledig van toepassing, X = nooit in die situatie gezien). Voor dit onderzoek is gebruikt gemaakt van de subschalen activity level, frustration, impulsivity, inhibitory control en soothability en bestaat uit 31 items. Voor elke subschaal is een gemiddelde score berekend, waarbij een hogere score indicatief is voor dat een moeilijk temperament behoort tot een kind.

Moeilijk temperament valt onder de schalen; activity level, frustration, impulsivity, inhibitory control en soothability (Rothbart et al., 2001). Activity level bestaat uit 7 items. Voorbeeldvraag: "*Lijkt altijd haast te hebben om van de ene plek naar de andere te gaan*". Deze items meten de grove motorische activiteit, inclusief snelheid en mate van voortbeweging. Frustration bestaat uit 6 items. Voorbeeldvraag: "*Wordt kwaad als hij naar bed wordt gestuurd*". Deze items meten de negatieve affectiviteit gerelateerd aan onderbreking van lopende taken of doelen. Impulsivity bestaat uit 6 items. Voorbeeldvraag: "*Stort zich meestal op een activiteit zonder erbij na te denken*". Deze items meten de snelheid van reactie. Inhibitory control bestaat uit 6 items. Voorbeeldvraag: "*Kan wachten met nieuwe activiteiten als dat gevraagd wordt*". Deze items meten de geringe capaciteit om reacties te onderdrukken en onvoldoende controle. Soothability bestaat uit 6 items. Voorbeeldvraag: "*Komt met moeite tot rust na iets spannends*". Deze items meten de mate van onrust, hoge mate van opwindning algemene opwindning (Rothbart et al., 2001).

De Cronbach's alfa van de CBQ is onderzocht en deze blijkt voldoende te zijn (Rothbart et al., 2001). De betrouwbaarheid van de subschalen van moeilijk temperament is gemeten aan de hand van de bijbehorende items. De Cronbach's alfa voor subschaal activity level was matig voor zowel moeder als vader (moeders $\alpha = .56$, vaders $\alpha = .49$). Binnen subschaal activity level zijn drie items omgepooled. De Cronbach's alfa voor subschaal frustration was voldoende voor zowel moeder als vader (moeders $\alpha = .63$, vaders $\alpha = .67$). Binnen subschaal frustration is één item omgepooled. De Cronbach's alfa voor subschaal impulsivity was voor moeder voldoende, maar voor vader zwak (moeders $\alpha = .65$, vaders $\alpha = .64$). Binnen deze subschaal zijn drie items omgepooled. De Cronbach's alfa voor subschaal inhibitory control was voldoende voor zowel moeder als vader (moeders $\alpha = .61$, vaders $\alpha = .58$). Binnen deze subschaal is één item omgepooled. De Cronbach's alfa voor subschaal soothability was goed voor zowel moeder als vader (moeders $\alpha = .80$, vaders $\alpha = .74$). Binnen deze subschaal zijn drie items omgepooled.

Er is een gepaarde t-toets uitgevoerd om te kijken of het opvoedgedrag van vaders en moeders op de subschalen van moeilijk temperament significant van elkaar verschillen (zie Tabel 1). Uit de resultaten blijkt dat vaders en moeders op de subschalen impulsivity en inhibitory significant van elkaar verschillen. Hierdoor is ervoor gekozen om de subschalen van vaders en moeders niet samen te voegen. Waardoor het mogelijk is om voor vaders en moeders apart te kijken naar de relatie met moeilijk temperament.

Tabel 1. Resultaten gepaarde *t*-toets voor vaders en moeders op subschalen moeilijk temperament

<i>Variabele</i>	<i>M (SD)</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
ActLevel_M	4.00 (0.81)	-.844	.399
ActLevel_V	4.02 (0.80)		
Fru_M	3.12 (0.95)	.226	.822
Fru_V	3.10 (0.89)		
Imp_M	4.15 (0.98)	-2.566	.011*
Imp_V	4.30 (0.87)		
Inh_M	3.14 (0.89)	-3.159	.002*
Inh_V	3.32 (0.86)		
Soo_M	2.58 (0.98)	-1.656	.099
Soo_V	2.68 (0.89)		

Noot. M = moeder; V = vader; ActLevel_M = activity level moeder; ActLevel_V = activity level vader; Fru_M = frustration moeder; Fru_V = frustration vader; Imp_M = impulsivity moeder; Imp_V = impulsivity vader; Inh_M = inhibitory moeder; Inh_V = inhibitory vader; Soo_M = soothability moeder; Soo_V = soothability vader. * $p < .05$.

Analyseplan

Voor dit onderzoek werd een multiple regressieanalyse uitgevoerd om de relatie tussen (moeilijk) temperament van het kind en ouderlijke warmte/ondersteuning en controle van vaders en moeder te onderzoeken. De afhankelijke variabelen bestonden uit warmte, positieve discipline en negatieve discipline. De predictoren waren de subschalen van moeilijk temperament bestaande uit; activity level, impulsivity, inhibitory, frustration en soothability. In het onderzoek werden zes analyses uitgevoerd, dus zowel een analyse voor moeilijk temperament van het kind op vaderlijke warmte, positieve discipline en negatieve discipline als ook voor moeder. Middels deze analyses werd onderzocht of de subschalen van moeilijk temperament het opvoedgedrag in warmte, positieve discipline en negatieve discipline verschillend is voor vaders en moeders. Er werd gekeken of de verbanden tussen temperament en opvoeding anders is voor vaders en moeders. Dit wordt onderzocht door uitkomsten van de regressieanalyses te vergelijken.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

Om de resultaten te analyseren heeft er eerst een data-inspectie plaatsgevonden. Uit de data-inspectie bleek er geen invoerfouten aanwezig te zijn. Vervolgens werden de assumpties van een multiple regressieanalyse gecontroleerd die bestaan uit: afwezigheid uitschieters, afwezigheid multicollineariteit, homoscedasticiteit en normaal verdeelde residuen. In de data bleek er bij de alle variabelen sprake te zijn van drie uitschieters. De analyses zijn zowel met als zonder de uitschieters uitgevoerd. Hieruit bleek dat de uitschieters substantiële invloed hadden op de resultaten, waardoor ervoor is gekozen om de uitschieters te verwijderen. Door het verwijderen van de uitschieters is er een steekproef ontstaan van 269 respondenten. Bij het verwijderen van de uitschieters is de multicollineariteit verbeterd. Om dit vast te stellen is er gekeken naar de criteria voor de VIF en Tolerance. Om de voorwaarde van homoscedasticiteit te beoordelen is er gekeken naar het spreidingdiagram, waarbij het belangrijk is dat de spreiding per x-waarde ongeveer gelijk is. Tot slot is er gekeken naar de voorwaarde van de normaal verdeelde residuen, waarvoor de frequentieverdeling wordt beoordeeld. Dit werd beoordeeld aan de hand van een histogram. Naast de afwezigheid van uitschieters is er aan alle voorwaarde van multipele regressie voldaan.

In tabel 2 zijn de gemiddelde scores en correlaties tussen de variabelen weergegeven. De volgende correlaties die inhoudelijk worden besproken zijn het meest relevant voor dit onderzoek. Er is sprake van een significante, positieve correlatie tussen het opvoedgedrag warmte en positieve discipline van vader. De correlatie tussen het opvoedgedrag negatieve discipline vader en moeder is significant en positief. Er is een significante, negatieve correlatie tussen de temperamentschalen inhibitory en activity level, en tussen frustration en soothability van moeder. Daarnaast is er een significante, negatieve correlatie tussen soothability en frustration van vader. Er was ook een significante, positieve correlatie tussen inhibitory en soothability van vader. Tot slot is er een significante, negatieve correlatie tussen het opvoedgedrag warmte en temperamentschaal inhibitory van vader.

Het gemiddelde van het opvoeddomein warmte voor moeders ligt hoger dan voor vaders. Het verschil in opvoeddomein warmte tussen vader en moeder is tevens significant $t(268) = 9.58, p < .001$. Voor het tweede opvoeddomein positieve discipline scoren moeders ook gemiddeld hoger dan vaders. Er is een significant verschil tussen vaders en moeders op het opvoeddomein positieve discipline $t(268) = 5.49, p < .001$. Tot slot scoren vaders hoger binnen het derde opvoeddomein negatieve discipline in vergelijking met moeders. Er is ook een significant verschil tussen vaders en moeders op het opvoeddomein negatieve discipline

$t(268) = -2.72, p < .001$. Vaders scoren voor het opvoeddoel negatieve discipline hoger dan moeders. Deze resultaten geven aan dat vaders en moeders verschillen in hun opvoedgedrag, met betrekking tot bovengenoemde opvoeddoel.

Regressieanalyse. Om te kijken of er een verband is tussen moeilijk temperament en het opvoedgedrag van ouders en of deze relatie anders is voor vaders en moeders, wordt er een regressieanalyse uitgevoerd. Binnen het opvoedgedrag warmte blijken er geen verschillen te zijn in deze relatie voor vaders en moeder (zie Tabel 3). In de relatie tussen moeilijk temperament en het opvoedgedrag positieve discipline blijkt dat vader op temperamentschalen inhibitory en soothability significant scoort, moeder scoort op temperamentschaal inhibitory enkel significant (zie Tabel 4). De relatie tussen moeilijk temperament en negatieve discipline is anders voor vaders en moeders (zie Tabel 5). Moeder scoort op temperamentschalen inhibitory en frustration significant, vader scoort enkel op temperamentschaal frustration significant.

Warmte. De uitkomsten van de regressieanalyse laten zien dat voor moeders de vijf predictoren van moeilijk temperament samen een significante 17% van de variantie in warmte verklaren, $R^2 = .18, F(5, 260) = 11.20, p = .001$ (zie Tabel 3). Het blijkt dat bij moeders drie predictoren significant zijn, namelijk impulsivity, inhibitory en soothability. Impulsivity is positief gerelateerd aan warmte. Inhibitory en soothability zijn negatief gerelateerd aan warmte. Daarnaast is gebleken dat er geen verband is gevonden voor activity level en frustration.

Ook voor vader blijkt dat de vijf predictoren samen leiden tot een significante 17% van de variantie in warmte verklaren door de variabelen temperament, $R^2 = .17, F(5, 262) = 10.91, p = .001$. Voor vader zijn impulsivity, inhibitory en soothability significant voor het opvoeddoel warmte. De predictor impulsivity is positief gerelateerd aan warmte vader. Dit verband betekent dat impulsivity leidt tot meer warmte bij het opvoedgedrag warmte van vader. Predictoren inhibitory en soothability zijn negatief gerelateerd aan warmte vader. Dit verband houdt in dat inhibitory en soothability leiden tot minder warmte in het opvoedgedrag van vader.

Positieve discipline. Uit de regressieanalyse blijkt dat de uitkomsten voor moeders voor de vijf predictoren van moeilijk temperament samen een niet-significante 4% van de variantie in positieve discipline verklaren, $R^2 = .04, F(5, 260) = 2.16, p = .06$ (zie Tabel 3). Uit het model blijkt dat enkel inhibitory een significant effect heeft op positieve discipline. Dit verband is negatief gerelateerd aan positieve discipline voor moeder. Bij de overige vier predictoren was geen sprake van een significant effect, waardoor deze predictoren niet gerelateerd zijn aan positieve discipline voor moeder.

De uitkomsten van de regressieanalyse voor vaders laten zien dat de vijf predictoren van moeilijk temperament samen significant zijn. De variantie van het effect wordt voor 12% verklaart voor positieve discipline, $R^2 = .12$, $F(5, 262) = 6.80$, $p = .001$. Voor vaders blijkt uit de regressieanalyse dat twee predictoren een significant effect hebben op positieve discipline, namelijk inhibitory en soothability. Dit verband is negatief gerelateerd aan positieve discipline voor vader.

Negatieve discipline. Uit de regressieanalyse voor moeders blijkt dat de vijf predictoren van moeilijk temperament samen significant zijn. De variantie van het effect wordt voor 13% verklaart voor negatieve discipline moeder, $R^2 = .13$, $F(5, 260) = 7.57$, $p = .001$. Binnen negatieve discipline zijn de predictoren frustration en inhibitory significant. De predictoren zijn positief gerelateerd aan negatieve discipline. Dit verband houdt in dat deze predictoren leiden tot een toename van negatieve discipline in het opvoedgedrag voor moeder.

Voor vader blijkt uit de regressieanalyse dat de vijf predictoren samen significant zijn met een verklaarde variantie van 7% voor negatieve discipline, $R^2 = .07$, $F(5, 262) = 4.00$, $p = .002$. Binnen het opvoeddomein negatieve discipline is predictor frustration significant. De predictor frustration is positief gerelateerd aan negatieve discipline. Dit verband betekent dat meer frustration leidt tot meer negatieve discipline in het opvoedgedrag voor vader.

Deze resultaten geven weer dat vaders en moeders voornamelijk binnen het opvoeddomein warmte overeenkomsten vertonen binnen hun opvoedgedrag. Dit wordt duidelijk doordat vaders en moeders op drie subschalen (impulsivity, inhibitory en soothability) van moeilijk temperament gelijke resultaten behalen. Binnen de opvoeddomeinen positieve en negatieve discipline zijn in mindere mate overeenkomsten gevonden binnen de subschalen. Zo blijkt dat vaders en moeder allebei significant scoren op subschaal inhibitory en bij negatieve discipline allebei op subschaal frustration.

Tabel 1

beschrijvende statistieken en correlaties van warmte, positieve disciplineren en negatieve disciplineren op subschalen moeilijk temperament

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	M (SD)	Berei
Warmte_M	-															5.00 (0.45)	3.40-
Warmte_V	.31**	-														4.64 (0.57)	3.13-
PosDisc_M	.37**	.17**	-													4.81 (0.59)	3.20-
PosDisc_V	.14*	.46**	.29**	-												4.56 (0.65)	2.60-
NegDisc_M	.24**	-.06	.17**	-.07	-											2.34 (0.52)	1.40-
NegDisc_V	-.13*	.17**	-.11	-.13*	.40**	-										2.44 (0.58)	1.00-
ActLevel_M	-.13*	-.05	.01	-.02	.16**	.06	-									3.88 (0.92)	1.00-
ActLevel_V	-.06	-.06	.01	.07	.09	.02	.49**	-								4.03 (0.80)	1.86-
Fru_M	.26**	.16**	-.07	-.05	.25**	.02	.28**	.21**	-							3.12 (0.95)	1.00-
Fru_V	.26**	.23**	-.08	-.12	.24**	.22**	.07	.22**	.44**	-						3.11 (0.89)	1.00-
1. Imp_M	.02	.04	-.03	.03	.13*	.05	.36**	.24**	.11	.01	-					4.16 (0.98)	1.00-
2. Imp_V	.04	-.10	.05	.06	.15*	.05	.20**	.36**	.05	.03	.52**	-				4.31 (0.87)	1.17-
3. Inh_M	.27**	.15*	.18**	.07	.27**	-.16	-.40**	.20**	.32**	.17**	.32**	.25**	-			5.00 (0.87)	2.50-
4. Inh_V	.20**	.34**	.09	.27**	.21**	.18**	-.28**	.24**	.25**	.30**	.24**	-.15*	.40**	-		4.86 (0.84)	2.33-
5. Soo_M	.33**	.23**	.07	.09	-.03	-.02	-.18**	-.15*	.45**	.31**	-.04	-.00	.35**	.28**	-	5.46 (0.95)	1.00-
6. Soo_V	.23**	.34**	.12	-.30	-.11	.20**	-.11	.20**	.31**	.47**	-.02	.01	.17**	.44**	.53**	5.35 (0.89)	2.33-

Foot. M = moeder; V = vader; Warmte_M = warmte moeder; Warmte_V = warmte vader; PosDisc_M = positieve discipline moeder; PosDisc_V = positieve discipline vader; NegDisc_M = negatieve discipline moeder; NegDisc_V = negatieve discipline vader; ActLevel_M = activity level moeder; ActLevel_V = activity level vader; Fru_M = frustration moeder; Fru_V = frustration vader; Imp_M = impulsivity moeder; Imp_V = impulsivity vader; Inh_M = inhibitory moeder; Inh_V = inhibitory vader; Soo_M = soothability moeder; Soo_V = soothability vader.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 3. Resultaten multiële regressie voor subschalen moeilijk temperament op opvoeddomein warmte

Variabele	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Moeders			
(Constant)	5.55	.16	
ActLevel_M	.00	.03	.00
Fru_M	-.05	.03	-.10
Imp_M	.06	.03	.14*
Inh_M	-.12	.04	-.24**
Soo_M	-.10	.03	-.22**
Vaders			
(Constant)	5.21	.22	
ActLevel_V	.01	.05	.01
Fru_V	-.05	.04	-.07
Imp_V	.09	.04	.14*
Inh_V	-.16	.04	-.25**
Soo_V	-.12	.04	-.19**

Noot. M = Moeder; V = Vader. Voor moeder geldt, $R^2 = .18$ en voor vaders geldt, $R^2 = .17$. * $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 4. Resultaten multiële regressie voor subschalen moeilijk temperament op opvoeddoeain positieve discipline

Variabele	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Moeders			
(Constant)	5.00	.23	
ActLevel_M	.05	.05	.07
Fru_M	.00	.04	.01
Imp_M	.02	.04	.03
Inh_M	-.13	.05	-.20**
Soo_M	-.04	.04	-.06
Vaders			
(Constant)	4.80	.26	
ActLevel_V	.12	.05	.15
Fru_V	.00	.05	.00
Imp_V	.03	.05	.05
Inh_V	-.15	.05	-.20**
Soo_V	-.15	.05	-.21**

Noot. M = Moeder; V = Vader. Voor moeder geldt, $R^2 = .04$ en voor vaders geldt, $R^2 = .12$. * $p < .05$. ** $p < .01$.

Tabel 5. Resultaten multiële regressie voor subschalen moeilijk temperament op opvoeddomein negatieve discipline

Variabele	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Moeders			
(Constant)	1.56	.19	
ActLevel_M	.03	.04	.03
Fru_M	.11	.04	.19**
Imp_M	-.00	.03	-.00
Inh_M	.15	.04	.26**
Soo_M	-.04	.04	-.09
Vaders			
(Constant)	1.80	.24	
ActLevel_V	-.06	.05	-.08
Fru_V	.10	.05	.15*
Imp_V	.04	.04	.05
Inh_V	.06	.05	.09
Soo_V	.07	.05	.10

Noot. M = Moeder; V = Vader. Voor moeder geldt, $R^2 = .13$ en voor vaders geldt, $R^2 = .07$. * $p < .05$. ** $p < .01$.

Discussie

Het doel van dit onderzoek was om zicht te krijgen op de relatie tussen een moeilijk temperament van het kind en het opvoedgedrag van ouders, waarin een onderscheid werd gemaakt tussen de opvoeddomeinen warmte/ondersteuning en controle. Daarnaast is gekeken in hoeverre de relatie tussen temperament en opvoeding anders is voor vaders en moeders. Uit de analyse komt naar voren dat moeilijk temperament van het kind grotendeels leidt tot overeenkomsten in het opvoedgedrag van ouders binnen het opvoedgedrag warmte, positieve en negatieve discipline.

Uit de analyse blijkt dat er een relatie is tussen moeilijk temperament van het kind en opvoedgedrag warmte en negatieve discipline van ouders. Echter wordt er geen relatie gevonden tussen moeilijk temperament en positieve discipline van moeder. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat moeder meer sensitief is dan vader. Moeders zijn vaak de primaire opvoeders van het kind en kunnen daardoor het gedrag van het kind beter begrijpen of herkennen (Barnett et al., 2008). Als gevolg hiervan is moeder wellicht beter bekend met de gedragingen van het kind (Hallers-Haalboom & Theodora, 2015).

Warmte. Uit de resultaten blijkt dat de relatie tussen moeilijk temperament van het kind en het opvoedgedrag warmte hetzelfde is voor vaders en moeders. Deze

resultaten komen overeen met de opgestelde hypothese. Ouders hebben de neiging om minder warmte te tonen, wanneer hun kind een moeilijk temperament heeft (Briggett et al., 2009; Kiff et al., 2011). Dit is mogelijk te verklaren doordat moeilijk temperament van het kind bij ouders prikkelbare reacties en ouderlijke bestraffing oproept (Lee, 2013). Dit kan er juist toe leiden dat ouders een hardere opvoedingsstijl hanteren, waarbinnen ouders minder warmte hanteren in de opvoeding (Stacks, Oshio, Gerard, & Roe, 2009).

Binnen het opvoedgedrag warmte hebben vader en moeder een vergelijkbare significante relatie op de subschalen impulsivity, inhibitory en soothability van moeilijk temperament van het kind. Temperamentschalen activity level en frustration zijn niet significant gerelateerd aan het opvoedgedrag warmte, deze subschalen hebben geen effect op het opvoedgedrag warmte. De temperamentschalen inhibitory en soothability leiden tot minder warmte, want deze zijn negatief gerelateerd aan moeilijk temperament. Dus wanneer het kind hoog scoort op inhibitory en soothability leidt dit tot minder warmte in het opvoedgedrag van ouders. Dit sluit aan bij de gevonden literatuur, namelijk dat ouders minder warmte vertonen in hun opvoedgedrag wanneer kinderen in hun gedrag minder controle en meer impulsiviteit vertonen (Briggett et al., 2009; Kiff et al., 2011). Temperamentschaal impulsivity is positief gerelateerd, wat zorgt voor meer warmte in het opvoedgedrag van ouders, wat in tegenstrijd is met de hypothese. Wanneer het kind een hogere mate van reactiviteit vertoont, zullen ouders meer warmte tonen in hun opvoedgedrag (Booth-LaForce & Oxford, 2008; Clark, Kochanska, & Ready, 2000; Lengua & Kovacs, 2005; Neitzel & Stright, 2004).

Positieve discipline. Uit de gevonden resultaten blijkt dat er enkel een relatie tussen moeilijk temperament van het kind en het opvoedgedrag positieve discipline is voor vaders. Dit komt overeen met de opgestelde hypothese voor vader. Temperamentschaal soothability en inhibitory zijn significant, negatief gerelateerd voor vaders. Deze temperamentschalen zorgen ervoor dat vaders in hun opvoedgedrag minder positieve discipline vertonen. Onvoldoende controle en onrust in het gedrag van het kind leidt tot prikkelbare reacties, waardoor de neiging hebben om het gedrag van het kind niet positief te stimuleren (Verhoeven et al., 2017; Lee, 2013; Kochanska & Kim, 2013; Ren & Zhang, 2017).

Negatieve discipline. De resultaten tonen aan dat de relatie tussen moeilijk temperament van het kind en het opvoedgedrag negatieve discipline voor vaders en moeders nagenoeg hetzelfde is. Er is een significante, positieve relatie gevonden binnen de temperamentschaal frustration voor vaders en moeders. Moeders scoren op frustration en inhibitory significant, positief dat gerelateerd is aan moeilijk temperament. Wat betekent dat bij frustration en inhibitory meer negatieve discipline wordt gehanteerd in het opvoedgedrag van moeder. Voor vader is enkel frustration significant, positief gerelateerd. Deze resultaten geven aan dat dit niet overeenkomt met de hypothese, omdat vaders

vrijwel geen negatieve discipline hanteren in hun opvoedgedrag in relatie tot moeilijk temperament. Ondanks de verschuiving in klassieke ouderlijke rollen, worden vaders over het algemeen gezien als kostwinnaar binnen het gezin (Yeung, Sandberg, Davis-Kean, & Hofferth, 2001). Hierdoor besteden zij relatief minder tijd met hun kind dan moeder en de tijd die ze spenderen met hun kind willen zij als positief ervaren. Hierdoor vaders geneigd om minder negatieve discipline toe te passen in hun opvoedgedrag. Moeders hanteren over het algemeen ook minder negatieve discipline in hun opvoedgedrag. Volgens Starrels (1994) behoort warmte meer bij het opvoedgedrag van moeders, waardoor moeders minder geneigd zijn om negatieve discipline toe te passen in hun opvoedgedrag. De verschillen in de relatie tot moeilijk temperament zijn voor vaders en moeders minimaal.

Voor de volgende aspecten van moeilijk temperament is het verband vergelijkbaar voor vaders en moeder in hun opvoedgedrag: impulsivity, inhibitory en soothability voor het opvoedgedrag warmte en frustration voor opvoedgedrag negatieve discipline. Maar er zijn ook relaties gevonden voor alleen vader of moeder, namelijk voor moeder op negatieve discipline inhibitory en voor vader soothability en inhibitory voor positieve discipline. Vaders en moeders vertonen vooral binnen opvoedgedrag warmte gelijkenissen. Binnen opvoedgedrag negatieve discipline is het opvoedgedrag voor vaders en moeder grotendeels overeenkomstig, maar liggen de verschillen in de subschalen van moeilijk temperament van het kind. Dit betekent dat de temperamentschalen verschillende invloeden hebben op het opvoedgedrag van vaders en moeder in relatie tot moeilijk temperament van het kind.

Beperkingen. In dit onderzoek zijn er ook een aantal beperkingen naar voren gekomen. Ten eerste is binnen de dataverzameling gebruikt gemaakt van vragenlijsten die door ouders is ingevuld. Dit kan leiden tot sociaal wenselijke antwoorden, omdat ouders zichzelf moeten beoordelen. Dit betekent voor de uitkomsten dat deze minder representatief zijn voor de werkelijkheid, waardoor er een vertekend beeld kan ontstaan. Een observatie kan mogelijk zorgen voor een meer objectief beeld en wordt daarom aangeraden. De handelingen van ouders in hun opvoedgedrag wordt door een onderzoeker vergeleken met hun eigen interpretatie, wat bijdraagt aan een meer realistisch beeld.

Ten tweede is het een momentopname wat ervoor zorgt dat er geen conclusies gegeven kunnen worden over de richting van het verband. Dit betekent dat de richting van het opvoedgedrag naar moeilijk temperament van het kind kan gaan. Vanuit de literatuur zijn er ook aanwijzingen dat deze richting mogelijk is, namelijk dat voor kinderen met een moeilijk temperament de responsiviteit van moeders een positief effect op de ontwikkeling heeft (Kochanska & Kim, 2013). De kinderen vertonen meer meegaand gedrag en hebben minder externaliserende problemen wanneer zij responsieve zorg ontvangen (Pitzer, Jennen-Steinmetz, Esser, Schmidt, & Laucht, 2011; Kochanska & Kim, 2013).

Ten derde zijn de participanten a-select verworven. Het grootste deel van de populatie heeft hetzelfde opleidingsniveau, namelijk een hbo-niveau of hoger. Ook is de populatie grotendeels van dezelfde Nederlandse nationaliteit. Om de generaliseerbaarheid van de steekproef naar de populatie van ouders in Nederland te verbeteren is het van belang om participanten te werven met verschillende opleidingsniveaus en nationaliteiten. Daarbij is het ook belangrijk om bewust te zijn van moderne gezinssamenstellingen waarbij ook kinderen worden opgevoed met twee vaders of twee moeders. Dit kan dus inhouden dat moeders ook opvoedgedragingen van vaders vertonen en vice versa. Dat kan betekenen dat ouderlijke rollen niet stereotyperend hoeven te zijn, waardoor een kanttekening gezet kan worden bij de generaliseerbaarheid.

Conclusie

Concluderend uit het onderzoek wordt duidelijk dat er is een relatie tussen het moeilijk temperament van het kind en het opvoedgedrag warmte en negatieve discipline van ouders. Voor het opvoedgedrag positieve discipline is er alleen voor moeder een relatie gevonden met tot moeilijk temperament van het kind. De relatie tussen moeilijk temperament en opvoedgedrag is over het algemeen hetzelfde voor vaders en moeders. Binnen het opvoedgedrag warmte leiden subschalen impulsivity, inhibitory en soothability tot hetzelfde opvoedgedrag voor vaders en moeders. Vaders en moeders tonen meer warmte op de temperamentschaal impulsivity. De temperamentschalen inhibitory en soothability leiden daarentegen tot minder warmte. Deze uitkomsten laten zien dat vaders en moeders overeenkomsten tonen in hun opvoedgedrag in relatie tot de temperamentschalen.

Vaders vertoont minder positieve discipline in het opvoedgedrag op temperamentschalen soothability en inhibitory. Binnen het opvoedgedrag negatieve discipline scoren vaders en moeders hetzelfde op subschaal frustration, wat leidt tot meer negatieve discipline in het opvoedgedrag van ouders. Daarentegen leidt ook subschaal inhibitory bij moeder tot meer negatieve discipline in het opvoedgedrag.

De uitkomsten van het onderzoek laten zien dat vaders en moeders over het algemeen hetzelfde reageren in hun opvoedgedrag in relatie tot moeilijk temperament. De minimale verschillen worden duidelijk in de temperamentschalen van het kind. Vervolgonderzoek is belangrijk om erachter te komen waardoor bepaalde temperamentschalen leiden tot verschillen in opvoedgedragingen van vaders en moeders. Waarbij er ook onderzoek wordt gedaan naar het verschil in sekse van het kind. Om te onderzoeken of sekse van het kind de relatie tussen moeilijk temperament en het opvoedgedrag van ouders mogelijk beïnvloedt. Naast sekse is de relatie met moeilijk temperament en opvoedgedrag wederzijds beïnvloedbaar als wisselwerking tussen karaktereigenschappen van moeilijk temperament van het kind en de omgeving, zoals de opvoeding. Het is belangrijk om dit beter in kaart te brengen waarmee rekening wordt

gehouden met deze wisselwerking. De resultaten van het onderzoek kunnen bijdragen aan meer inzicht in de verschillen in opvoedgedrag van ouders. Maatwerk kan vooral worden geboden door te kijken naar verschillen in de temperamentschalen van moeilijk temperament van het kind, omdat het leidt tot verschillende opvoedgedragingen bij vaders en moeders. Op die manier kan er bij bijvoorbeeld interventieprogramma's maatwerk worden geboden gericht voor vader en moeder.

Literatuurlijst

- Acar, I. H., Ahmetoglu, E., Buselay Özer I. B., & Yagli Nur, S. (2019). Direct and indirect contributions of child difficult temperament and power assertive parental discipline to Turkish children's behaviour problems. *Early Child Development and Care*, 127, 11-14. doi:10.180/03004430.2019.1698561
- Avinun, R., & Knafo-Noam, A. (2017). Parental brain-derived neurotrophic factor genotype, child prosociality, and their interaction as predictors of parents' warmth. *Brain and Behavior*, 7, 6-11. doi:10.1002/brb3.685
- Babadagi, Z., Karabekirogluz, K. M. Z., Ucarz, F., Nur Sayz, G., Yuce, M., & Yildirim, Z. G. (2018). Associations between father temperament, character, rearing, psychopathology and child temperament in children aged 3-6 years. *Psychiatric Quarterly*, 89, 589-604. doi:10.1007/s11126-017-9556-1
- Barnett, M. A., Deng, M., Mills-Koonce, W. R., Willoughby, M., & Cox, M. (2008). Interdependence of parenting of mothers and fathers of infants. *Journal of Family Psychology*, 22, 561-573. doi:10.1037/0893-3200.22.3.561
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: a process model. *Society for Research in Child Development*, 55(1), 83-96. doi:10.2307/1129836
- Belsky, J., & Jaffee, S. R. (2006). The multiple determinants of parenting. *Developmental psychopathology*, 2, 38-85. doi:10.1002/9780470939406.ch2
- Bandon, A. Y., Calkins, S. D., Keane, S. P., & O'Brien, M. (2008). Individual differences in trajectories of emotion regulation processes: the effects of maternal depressive symptomatology and children's physiological regulation. *Developmental Psychology*, 44, 1110-1123. doi:10.1037/0012-1649.44.4.1110
- Bandon, A. Y., & Volling, B. L. (2008). Parental gentle guidance and children's compliance within the family: A replication study. *Journal of Family Psychology*, 22(3), 355-366. doi:10.1037/0893-3200.22.3.355
- Booth-LaForce, C., & Oxford, M. L. (2008). Trajectories of social withdrawal from grades 1 to 6: prediction from early parenting, attachment, and temperament. *Developmental Psychology*, 44, 1298-1313. doi:10.1037/a0012954
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss, Vol 1: Attachment*. New Yorkw: Basic Books.
- Bridgett, D. J., Gartstein, M. A., Putnam, S. P., McKay, T., Iddins, E., Robertson, C., ... Rittmueller, A. (2009). Maternal and contextual influences and the effect of temperament development during infancy on parenting in toddlerhood. *Infant Behavior and Development*, 32, 103-116. doi:10.1016/j.infbeh.2008.10.007
- Clark, L. A., Kochanska, G., & Ready, R. (2000). Mothers' personality and its interaction with child temperament as predictors of parenting behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 274-285. doi:10.1037/0022-3514.79.2.274

- Davidov, M., & Grusec, J. E. (2006). Untangling the links of parental responsiveness to 18 distress and warmth to child outcomes. *Child Development, 77*, 44-58. doi:10.1111/j.1467-8624.2006.00855.x
- Endendijk, J. J., Groeneveld, M. G., Bakermans-Kranenburg, M. J., Mesman, J. (2016). Gender differentiated parenting revisited: Meta-analysis reveals very few differences in parental control of boys and girls. *Child Development, 88*(1), 299-316. doi:10.1371/journal.pone.0159193
- Endendijk, J. J., Groeneveld, M. G., Van der Pol, L. D., Berkel van, S. R., Hallers-Haalboom, E. T., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Mesman, J. (2017). Gender differences in child aggression: Relations with gender-differentiated parenting and parents' gender-rol stereotypes. *Child Development, 88*(1), 299-316. doi:10.1111/cdev.12589
- Gallagher, K. C. (2002). Does child temperament moderate the influence of parenting on adjustment? *Developmental Review, 22*, 623-643. doi:10.1016/S0273-2297(02)00503-8
- Gallitto, E. (2015). Temperament as a moderator of the effects of parenting on children's behavior. *Development and Psychopathology, 27*(3), 757-773. doi:10.1017/S0954579414000753
- Ganiban, J. M., Ulbricht, J., Saudino, K. J., Reiss, D., & Neiderhiser, J. M. (2011). Understanding child-based effects on parenting: temperament as a moderator of genetic and environmental contributions to parenting. *Developmental Psychology, 47*, 676-692. doi:10.1037/a0021812
- Gartstein, M. A., Gonzalez, C., Carranza, J. A., Ahadi, S. A., Ye, R., Rothbart, M. K., & Yang, S. W. (2006). Studying cross-cultural differences in the development of infant temperament: people's republic of China, the United States of America, and Spain. *Child Psychiatry Human Development, 37*, 145-161. doi:10.1007/s10578-006-0025-6
- Keller, H., Lohaus, A., Völker, S., Elben, C., & Ball, J. (2003). Warmth and Contingency and their relationship to maternal attitudes toward parenting. *The Journal of Genetic Psychology, 164*, 275-292. doi:10.1080/01650250544000026
- Klein, M. R., Lengua, L. J., Thompson, S. F., Moran, L., Moran, L. & Zalweski, M. (2018). Bidirectional relations between temperament and parenting predicting preschool-age children's adjustment. *Journal of clinical child and adolescent psychology, 47*(1), 113-126. doi:10.1080/15374416.2016.1169537
- Kiff, C. J., Lengua, L. J., & Zalewski, M. (2011). Nature and nurturing: parenting in the context of child temperament. *Clinical Child Family Psychology Review, 14*, 251-301. doi:10.1007/s10567-011-0093-4

- Kochanska, G. & Kim, S. (2013). Difficult temperament moderates links between maternal responsiveness and children's compliance and behavior problems in low-income families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *54*(3), 323-332. doi:10.1111/jcpp.12002.
- Kochanska, G., Murray, K. T., & Harlan, E. T. (2000). Effortful control in early childhood: continuity and change, antecedents, and implications for social development. *Developmental Psychology*, *36*, 220-232. doi:10.1037/0012-1649.36.2.220
- Lamb, M. E. (2008). The history of research on father involvement. *Marriage & Family Review*, *29*, 23-42. doi:10.1300/J002v29n02_03
- Laukkanen, J., Ojansuu, U., Tolvanen, A., Alatupa, S., & Aunola, K. (2014). Child's difficult temperament and mothers' parenting Styles. *Journal of Child and Family Studies*, *23*, 312-323. doi: 10.1007/s10826-013-9747-9
- Lee, E. (2013). Differential susceptibility to the effects of child temperament on maternal warmth and responsiveness. *The Journal of Genetic Psychology*, *174*(4), 429-449. doi:10.1080/00221325.2012.699008
- Lengua, L. J., & Kovacs, E. A. (2005). Bidirectional associations between temperament and parenting, and the prediction of adjustment problems in middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *26*, 21-38. doi:10.1016/j.appdev.2004.10.001
- Martin, A., Ryan, R. M., & Brooks-Gunn, J. (2010). When fathers' supportiveness matters most: Maternal and paternal parenting and children's school readiness. *Journal of Family Psychology*, *24*, 145-155. doi:10.1037/a0018073
- McKinny, C., & Renk, K. (2008). Differential parenting between mothers and fathers: Implications for late adolescents. *Journal of Family Issues*, *29*, 806-827. doi:10.1177/0192513X07311222
- Mesman, J., Stoel, R., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van IJzendoorn, M. H., Juffer, F., Koot, H. M., & Alink, L. R. A. (2009). Predicting growth curves of early childhood externalizing problems: differential susceptibility of children with difficult temperament. *Journal of Child Psychology*, *37*, 625-636. doi:10.1007/s10802-009-9298-0
- Neitzel, C., & Stright, A. D. (2004). Parenting behaviours during child problem solving: the roles of child temperament, mother education and personality, and the problem-solving context. *International Journal of Behavioral Development*, *28*, 166-179. doi:10.1080/01650250344000370
- Opondo, C., Redshaw, M., Savage-McGlynn, E., & Quigley, M. A. (2016). Father involvement in early child-rearing and behavioural outcomes in their pre-

- adolescent children: Evidence from the ALSPAC UK birth cohort. *BMJ Open*, 6, 5-9.
doi:10.1136/bmjopen-2016-012034
- Ortiz, R. M. R., & Barnes, J. (2018). Temperament, parental personality and parenting stress in relation to socio-emotional development at 51 months. *Journal Early Child Development and Care*, 189(12), 1978-1991.
doi:0.1080/03004430.2018.1425297
- Paulussen-Hoogbeem, M. C., Stams, G. J. J. M., Hermanns, J. M. A., & Peetsma, T. T. D. (2007). Child negative emotionality and parenting from infancy to preschool: A meta-analytic review. *Developmental Psychology*, 43(2), 438-453.
doi:10.1037/0012-1649.43.2.438
- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., & Schroeder, D. A. (2005). Prosocial behavior: Multilevel Perspectives. *Annual Review of Psychology*, 56, 365-392.
doi:10.1146/annurev.psych.56.091103.070141
- Pesonen, A. K., Räikkönen, K., Heinonen, K., & Komsu, N. (2008). A transactional model of temperamental development: evidence of a relationship between child temperament and maternal stress over five years. *Social Development*, 17, 326-340. doi:10.1111/j.14679507.2007.00427.x
- Pitzer, M., Jennen-Steinmetz, C., Esser, G., Schmidt, H. Schmidt & Laucht, M. (2011). Differential susceptibility to environmental influences: The role of early temperament and parenting in the development of externalizing problems. *Comprehensive psychiatry*, 52(6), 650-658.
doi:10.1016/j.comppsy.2010.10.017.
- Ren, L., & Zhang, X. (2017). Parental parenting, child temperament, and problem behaviour: An investigation among young Hong Kong children. *Infant and child Development*, 27 (2), 7-10. doi:10.1002/icd.2065
- Rothbart, M. K. (2004). Commentary: Differentiated measures of temperament and multiple pathways to childhood disorders. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33, 82-87. doi:10.1207/S15374424JCCP3301_8
- Rothbart, M. K. (2007). Temperament, development, and personality. *Current Directions in Psychological Science*, 16, 207-212. doi:10.1111/j.1467-8721.2007.00505.x
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., & Evans, D. E. (2000). Temperament and personality: origins and outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 122-135.
doi:10.1037//0022-3514.78.1.122
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., & Hershey, K. L. (1994). Temperament and social behavior in childhood (1994). *Merril-Palmer Quarterly*, 40 (1), 21-39. Geraadpleegd op 20 juli 2020, van www.jstor.org/stable/23087906
- Kochanska, G., & Kim, S. (2013). Difficult temperament moderates links between maternal responsiveness and children's compliance and behavior problems in low-

- income families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54, 323-332. doi: 10.1111/jcpp.12002
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., Hershey, K. L., & Fisher, P. (2001). Investigations of temperament at three to seven years: The children's behavior questionnaire. *Child Development*, (27), 1394-1408. doi:10.1111/1467-8624.00355
- Santelices, M.P., Guzman, M., Aracena, M., Farkas, C., Armijo, I., Pérez-Salas, C.P., & Borghini, A. (2010) Promoting secure attachment: evaluation of the effectiveness of an early intervention pilot programme with mother–infant dyads in Santiago, Chile. *Child: Care, Health and Development*, 37, 203-211. doi: 10.1111/j.1365-2214.2010.01161.x
- Scaramella, L. V., & Leve, L. D. (2004). Clarifying parent-child reciprocities during early childhood: The early childhood coercion model. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 7(2), 89–107. doi:10.1023/b:ccfp.0000030287.13160.a3
- Slagt, M., Dubas, J. S., Dekovic, M. & Van Aken, M. A. G. (2016). Differences in sensitivity to parenting depending on child temperament: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 142(10), 1068-1110. doi:10.1037/bul0000061
- Stacks, A. M., Oshio, T., Gerard, J., & Roe, J. (2009). The moderating effect of parental warmth on the association between spanking and child aggression: A longitudinal approach. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 18(2), 178-194. doi: 10.1002/icd.596
- Starrels, M. E. (1994). Gender differences in parent-child relations. *Journal of Family Issues*, 15, 148-165. doi:10.1177/019251394015001007
- Steenhoff, T., Tharner, A., & Skovaard Vaever, M. (2019). Mothers' and fathers' observed interaction with preschoolers: Similarities and differences in parenting behavior in a well-resourced sample. *Plos One*, 14(8), 22-25. doi:10.1371/journal.pone.0221661
- Stright, A. D., Gallagher, K. C., & Kelley, K. (2008). Infant temperament moderates relations between maternal parenting in early childhood and children's adjustment in first grade. *Child Development*, 79, 186-200. doi:10.1111/j.1467-8624.2007.01119.x
- Verhoeven, M., Deković, M., Boddien, D., & van Laar, A.L. (2017). Development and initial validation of the comprehensive early childhood parenting questionnaire (CECPAQ) for parents of 1–4 year-olds. *European Journal of Developmental Psychology*, 1(4), 233-247. doi:10.1080/17405629.2016.1182017
- Waylen, A., Stallard, N., & Stewart-Brown, S. (2008). Parenting and health in mid-childhood: A longitudinal study. *European Journal of Public Health*, 18, 300–305. doi:10.1093/eurpub/ckm131

- Wille, D. E. (1995). The 1990s: Gender differences in parenting. *Sex Roles, 33*, 803-817. doi:10.1007/BF01544780
- Yeung, W. J., Sandberg, J. F., Davis-Kean, P. E., & Hofferth, S. L. (2001). Children's time with fathers in intact families. *Journal of Marriage and Family, 63*(1), 136-154. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00136.x
- Yoo, H., Feng, X., & Day, R. D. (2013). Adolescents' empathy and prosocial behavior in the family context: A longitudinal study. *Journal of youth and adolescence, 42*(12), 1858-1872. doi:10.1007/s10964-012-9900-6